

ZIUA A ȘAPTEA A CREAȚIEI – FUNDAMENT AL LIBERTĂȚII UMANE¹

Ps. drd. Benjamin Laurențiu CHIRCAN

*pastor, Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea, Conferința Oltenia;
doctorand la Universitatea din București, Facultatea de Limbi și
Literaturi Străine, Școala Doctorală de Studii Literare și Culturale (SDLSC)
benjamin.chircan@drd.unibuc.ro*

Abstract: Seventh Day of Creation – Foundation of Human Freedom.

In this study I investigate the relationship between the seventh day of creation and freedom. The freedom of the human being begins with God's freedom. The act of creation represents the foundation of the world's existence and the biblical model for understanding it. God's ceasing working on the seventh day is a statement of His nature and freedom. He can *be* without *do*. „To be” is the essence of God, and this „being” is seen in relationship with the created world. Time is honored over space, by its blessing and sanctification. This creative act of the seventh day, by which God puts Himself in relation with the world becomes the inauguration of all existence. Regarding the humans, God elevates them to a closer stage of proximity with His Presence, in the Garden of Eden. By applying this proximity in space to the time, we discover that the seventh day, the Sabbath, as it is called later, is the corresponding time framework for this closer stage of the divine-human relationship. Thus, the Sabbath is revealed as a token of freedom and a token of relationship. By respecting the limits and the character of the Sabbath, the humans can bring themselves into the intended relationship with the Creator and with the other fellow humans. Strongly connected to the theme of freedom, the Sabbath teaches us to see ourselves and each other more than providers of goods and services, but as free beings that enjoy life and respect each other. By means of the Sabbath, the humans share in God's freedom.

Keywords: *seventh day, Sabbath, creation, freedom, rest, being vs. doing.*

¹ Idei și fragmente regăsite în cadrul acestui articol sunt preluate din teza mea de doctorat *Semnificații ale Sabatului în Biblia Ebraică*, Universitatea din București, 2021 (în curs de susținere).

Introducere

Existența noțiunii de „zi a șaptea”, ca și cea de „săptămână” ca unitate de împărțire a timpului este oarecum surprinzătoare. O zi de sărbătoare săptămânală care nu corespunde nici unui fenomen natural este o prezență remarcabilă în peisajul cultural și religios al istoriei umane². Ziua a șaptea reprezintă fundamentul instituției Sabatului, care apare pentru prima dată în iudaism. Deși în trecut au existat încercări de a găsi originile Sabatului iudaic în calendarul cultic babilonian³, această teorie nu a putut fi susținută în mod satisfăcător⁴. Astfel, ideea unei zile de repaus săptămânal este considerată una dintre cele mai vizibile contribuții pe care iudaismul le-a adus omenirii.

Indiferent de modalitatea în care a fost preluat și resemnificat Sabatul în iudaismul biblic și postbiblic, apoi în creștinism și în societatea laică – fie că ne referim la ziua de sâmbătă, la duminică sau la noțiunea mai generală de „week-end” sau „zi liberă” –, toate aceste realități sociale și religioase reprezintă, mai mult sau mai puțin, „sabatizări” sau adaptări ale zilei a șaptea/Sabatului în diferite tradiții religioase și contexte sociale.

Prin urmare, ținând cont de faptul că ziua liberă de la lucru reprezintă o nevoie fundamentală a societății moderne, puternic industrializate și tehnologizate, nevoie resimțită din ce în ce mai acut, este necesar, poate, să redescoperim semnificațiile de origine ale acestei nevoi, punând-o totodată în legătură cu un drept fundamental al ființei umane – libertatea.

1. Semnificația zilei a șaptea pentru Dumnezeu

Prezente în toate culturile străvechi ale omenirii, miturile originii lumii reprezintă nu doar o modalitate de a explica modul în care a apărut lumea și elementele ei, ci și un model de interpretare a existenței însăși, și care oferă semnificație atât elementelor naturii, cât mai ales ființelor umane și, cel mai important, fundamentează relația acestora cu divinul.

2 Cicluri de 7, 8 sau 10 zile sunt întâlnite și la alte popoare: la egipteni (10 zile), romani (8 zile, *nundinae*), indieni și chinezi (7 zile).

3 Morris Jastrow, „The Original Character of the Hebrew Sabbath”, în *The American Journal of Theology* 2, 2/1898, pp. 312-352, disponibil la <http://www.jstor.org/stable/3152768> (accesat la data de 20 decembrie 2019).

4 Despre diferența dintre *šappatu* și *šabbat*, vezi Umberto Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis*, Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, 1961–1964, p. 68.

Referindu-ne la creația biblică, care stă la baza credințelor iudeo-creștine, putem observa, împreună cu Kline, că „creation as described in the Genesis prologue is strictly a constructive process, without any undercurrent of conflict. Elohim, the Creator, is portrayed not as a mighty warrior but as an omnipotent artisan, not as a cunning conqueror but as an omniscient architect.”⁵

Astfel, spre deosebire de miturile mesopotamiene sau egiptene, în cadrul cărora lumea se naște în urma unor conflicte izbucnite între zei, conflictul și violența sunt străine creației biblice, aceasta fiind cu siguranță o consecință a singularității lui Dumnezeu. Într-adevăr, după cum l-am auzit afirmând într-o ocazie pe Prim-Rabinul Rafael Shaffer, faptul că Dumnezeu este Unul face posibilă pacea lumii.

Însă găsim mai mult în creația biblică decât pace și armonie. Voi încerca să arăt în continuare modul în care ziua a șaptea reprezintă fundamentul libertății umane.

Vom recurge pentru aceasta la fragmentul din relatarea creației, care introduce ziua a șaptea, Geneza 2:1-3, oferind o traducere personală a textului ebraic.

¹ Și au fost sfârșite cerurile și pământul și toată oștirea lor.

² Și a sfârșit Dumnezeu în ziua a șaptea lucrul Lui,

pe care îl făcuse,

și S-a oprit în ziua a șaptea de la tot lucrul Lui,

pe care îl făcuse,

³ și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea

și a sfințit-o,

căci în ea S-a oprit de la tot lucrul Lui,

pe care l-a creat Dumnezeu spre a face.

Termenii-cheie ai pasajului sunt „au fost sfârșite” (ebr. *kala*), „S-a oprit” (ebr. *šavat*), „tot lucrul Lui” (ebr. *kol hamməlakha*), „a binecuvântat” (ebr. *barakh*) și „a sfințit” (ebr. *qadaš*). Fără a avea spațiul necesar unei analize amănunțite a sensurilor acestor termeni, putem menționa câteva observații.

În primul rând, reținem că avem de-a face cu un element unic, în ce privește sfințirea zilei a șaptea. Din câte știm, Heschel este primul care observă, sau în orice caz el popularizează observația simplă că, dintre toate

5 Meredith G. Kline, *Kingdom Prologue*, Overland Park, KS, Two Age Press, 2000, p. 27.

elementele create, ziua a șaptea este singura care este sfințită. Mai mult, este pentru prima dată când Biblia menționează că *ceva* este sfințit și singura ocazie în care un element de *timp* este binecuvântat. De ce este binecuvântat și sfințit mai întâi *timpul*, și nu un element material sau de spațiu? Explicația oferită este aceea că timpul cuprinde spațiul. Prin urmare, binecuvântarea și sfințirea timpului este una mai înaltă, cu atât mai cuprinzătoare cu cât timpul cuprinde spațiul și îl depășește. Timpul este istorie, iar spațiul, materia și viața însăși sunt subordonate timpului în lumea creată.

În al doilea rând, după cum observă Frey, în Geneza 2:1-3 și în alte douăzeci și trei de locuri din Biblia Ebraică, „a sfinți” apare alături de „a (se) opri” și de fiecare dată cu referire la ziua a șaptea/Sabat. În Geneza 2:1-3 este oferită pentru prima dată motivația sfințirii zilei a șaptea – Sabatul de mai târziu: *oprirea*. Fără a exista o legătură cauzală între „oprire” și „sfințire”, cel puțin nu una pe care să o înțelegem, ne rămâne să o acceptăm ca pe o logică divină care ne scapă și în care „the argument of holiness is entirely based on God’s will and needs to be seen as all the more forceful.”⁶

Ceea ce face ca ziua a șaptea să fie diferită de celelalte zile este faptul că, în ea, activitatea creatoare a lui Dumnezeu se oprește cu desăvârșire. Lucrul fiind încheiat (*kala*), Dumnezeu Se oprește (*șavat*). Dacă celelalte zile par să reprezinte doar un cadru temporal pentru activitățile creatoare divine, o dată cu ziua a șaptea accentul se mută de la conținutul creativ la ziua în sine sau, mai bine zis, la un alt fel de conținut.

Dar să rămânem puțin la „oprire”: ce reprezintă oprirea în economia creației și ce semnificație are oprirea lui Dumnezeu? Și în final, ce legătură are aceasta cu libertatea umană?

Verbul *șavat* are sensul de „a înceta, a se reține de la”. Comentariile iudaice moderne afirmă că „a înceta” este sensul primar, ideea de odihnă (care apare dezvoltată în cartea Exodului) fiind secundară.⁷ Sensul este negativ, deoarece denotă o oprire de la activitate. În Lam. 5:14, termenul are chiar sensul de „a fi absent”. Deși verbul apare de patruzeci de ori în Biblia Ebraică la forma cauzativă (cu sensul de „a face să înceteze”, „a opri”), doar o singură dată Dumnezeu este Cel care Se oprește – în Geneza 2:2-3.

6 Mathilde Frey, „The Sabbath in the Pentateuch: An Exegetical and Theological Study”, în *Dissertations*, Paper 51/2011 [teză de doctorat, susținută la Andrews University], p. 50.

7 Nahum M. Sarna, *Genesis*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1989, p. 15.

Prin afirmația că Dumnezeu Sa oprit în ziua a șaptea, putem înțelege că Dumnezeu nu Se definește pe Sine prin activitate, oricât de extraordinară ar fi aceasta, ci Dumnezeu poate să *fie*, fără să *facă*. Ceea ce are loc în ziua a șaptea mărturisește despre un Dumnezeu care poate stabili o legătură cu lumea creată, fără a rosti cuvinte și în lipsa oricărei acțiuni creatoare.

Weinfeld argumentează destul de convingător că Sabatul ocupă în iudaismul biblic aceeași funcție pe care o ocupa templul în tradiția mitică mesopotamiană⁸. Așadar, imaginea unui om care construiește o casă pentru a o locui întregește atmosfera de armonie oferită de relatarea originilor în Biblia Ebraică. De altfel, Walton plasează ideea că Dumnezeu Sa odihnit în Sabat (cf. Exodul 20:8-11; 31:17), în contextul gândirii antice, în care odihna semnifica revenirea la normalitate, după ce toate lucrurile fuseseră așezate pe făgașul lor.⁹

Înțelegem astfel că ziua a șaptea nu reprezintă un vid de acțiune, marcând doar oprirea din activitate, ci această oprire creează de fapt cadrul și ocazia pentru conținutul special oferit acestei zile. Acest conținut are legătură cu binecuvântarea timpului. Abraham Ibn Ezra spune că binecuvântarea presupune „adăugarea unui bine”¹⁰. Dar ce bine poate fi adăugat unei creații care fusese finalizată? Și ce anume era atât de important de așezat în creație, fără de care aceasta nu ar fi fost gata? Cu alte cuvinte, ce este acel lucru care nu este lucru, dar fără de care lucrul nu este încheiat?

Citind cu atenție relatarea creației suntem conduși inevitabil spre un răspuns magnific. În timp ce parcurgem relatarea primelor șase zile, suntem atât de fascinați de activitatea creatoare a lui Dumnezeu încât aproape că nu avem răgaz să ne gândim la Cel care se află dincolo de ele, la sursa tuturor. Dumnezeu face să apară, separă, organizează, transmite viață și abundență, iar atenția noastră este complet absorbită de ritmul amețitor al vieții create. În ziua a șaptea, dintro dată, parcă timpul se oprește, nu mai

8 Moshe Weinfeld, „Sabbath, Temple, and the Enthronement of the Lord—The Problem of the Sitz im Leben of Genesis 1:12:3”, în *Mélanges bibliques et orientaux en l'honneur de M. Henri Cazelles*, ed. A. Caquot și M. Delcor, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1981.

9 Același termen ca în Exod 31:17 (verbul *nūah*) este folosit pentru a descrie odihna țării după război (Dt. 12:10) și așezarea divinității în Templu (Ps. 132:78, 1314), John H. Walton, *The Lost World of Genesis 1*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2009, 72.

10 Comentariul lui Ramban la Gen. 2:3, Sefaria Community Translation, disponibil la www.sefaria.org (accesat la data de 13 octombrie 2020).

au loc schimbări în ordinea creată și nu apar elemente noi, ci creația rămâne așa cum o știm, așa cum era la sfârșitul zilei a șasea. În vidul de acțiune creat, atenția noastră se îndreaptă în mod natural către Cel care a făcut totul.

Așadar, Dumnezeu Se adaugă pe Sine creației, la finalul lucrului Său. Dacă ținem cont și de concepția ebraică asupra timpului, conform căreia timpul există doar în legătură cu elementele pe care le conține¹¹, putem considera că, prin binecuvântarea zilei a șaptea, întreaga creație este binecuvântată cu Prezența divină. Prin urmare, întreaga creație este sfințită prin sfințirea zilei în care aceasta funcționează pentru prima dată în mod desăvârșit. Așadar, ziua a șaptea este o inaugurare a *relației* dintre Creator și creație, oprirea fiind premisa acestei relații.

Prin faptul că Se oprește, dar continuă să rămână împreună cu creația Sa, Dumnezeu Își declară în același timp natura Sa de Ființă și își afirmă *libertatea*. Prin faptul că El poate „să fie” fără „să facă”, Dumnezeu Își declară calitatea de Ființă, care nu Se definește prin „a face”, ci prin „a fi”. „Eu sunt Cel ce sunt”, îi spunea El lui Moise, la rugul aprins. De asemenea, odată cu afirmarea calității Sale de Ființă, Dumnezeu Își declară și *libertatea*. Karl Barth a văzut în oprirea lui Dumnezeu a șaptea zi modul în care El Își afirmă *libertatea*¹², pentru că Dumnezeu lucrează și Se oprește de la lucru atunci când vrea.

Cele două obiective ale zilei a șaptea sunt, astfel, *relația și libertatea*. Prezența acestor elemente în mitul fundamental al nașterii lumii reprezintă, după cum aminteam în introducere, modelul prin care lumea însăși trebuie înțeleasă din punct de vedere biblic. Aceste două teme, *relația și libertatea*, sunt dezvoltate mai departe, în cealaltă relatare a creației, care îl are în centru pe om (Geneza 2:4-3:24).

2. Semnificația zilei a șaptea pentru om

Deși nu există menționări ale Sabatului în Geneză, putem găsi un corespondent al zilei a șaptea în spațiu – Grădina. Separată de restul creației, Grădina Eden reprezintă un spațiu delimitat în care intenția relațională a Creatorului față de lumea creată se împlinește și se dezvoltă. Astfel, Grădi-

11 Vezi Jacques B. Doukhan, *Hebrew for Theologians: A Textbook for the Study of Biblical Hebrew in Relation to Hebrew Thinking*, Lanham, University Press of America, 1993, pp. 203-207.

12 Karl Barth, *Church Dogmatics*, III1, Edinburgh, T & T Clark, 1961, p. 215.

na este cadrul în care Dumnezeu intră în dialog cu omul, unde acesta primește responsabilități specifice și unde i se trasează limite de acces. Toate elementele prezente în Grădină conduc la ideea că aceasta era un spațiu al relației, un loc al întâlnirii, un așezământ al legământului. Ținând cont și de noile răspunderi care i se dau omului, acelea de „a sluji” și „a păzi” – verbe care denumesc responsabilitățile preoților și leviților de la Sanctuarul iudaic de mai târziu (Numeri 3:78, cf. Numeri 1:53) – se poate spune că, „the garden of Eden is not viewed by the author of Genesis simply as a piece of Mesopotamian farmland, but as an archetypal sanctuary, that is a place where God dwells and where man should worship him.”¹³ Într-adevăr, funcția de bază a Sanctuarului iudaic era aceea ca Dumnezeu să locuiască împreună cu omul (Exodul 25:8).

Porunca dată omului, sub sancțiunea neparticipării acestuia la Ființă (adică a morții), este mai degrabă o expresie a libertății umane, decât a îngrădirii acestei libertăți. Pomul vieții reprezintă accesul la sursa Ființei, în mod permanent, însoțit de o condiție: ascultarea. Dacă rămânerea lui Dumnezeu împreună cu creația Sa reprezintă un nivel general al Prezenței, nivelul special introdus prin Grădină, care presupune întâlnire și împărtășire între ființa umană și cea divină, se poate păstra doar printr-o alegere conștientă și asumată. Astfel, omului i se oferă libertatea de a rămâne sau nu în acest spațiu al întâlnirii, în acest Sanctuar primordial, cheia alegerii fiind ascultarea.

Acea libertate a lui Dumnezeu, pe care Barth a văzut-o exercitată prin oprirea Sa în ziua a șaptea, o găsim acum și în dreptul omului. Grădina îi dă omului ocazia să aleagă dacă vrea sau nu să rămână în relație cu Creatorul. Dincolo de a fi un dat al creației, Prezența divină ni Se prezintă ca ceva ce poate fi ales sau respins, de care te poți apropia sau îndepărta. Dacă creația ne prezintă nivelul structural, de organizare a existenței (separare, ierarhizare, numire, stabilirea de funcții), în Grădină facem cunoștință cu nivelul relațional al existenței. Creația există pentru a fi în relație cu Creatorul, prin reprezentantul ei – omul. Când această relație nu se mai realizează, omul este alungat din Grădină, ca un simbol al eșecului relațional.

Deși în Geneză nu apare explicat decât sensul limitativ, cel de oprire, în legătură cu ziua a șaptea, modalitatea în care Tora prezintă relația

13 Gordon J. Wenham, „Sanctuary Symbolism in the Garden of Eden Story”, în *Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies, Division A: The Period of the Bible*, Jerusalem, World Union of Jewish Studies, 1986, p. 399.

dintre Dumnezeu și om trimite în mod implicit la ideea de odihnă. Dacă în ziua a șaptea Dumnezeu Se oprește de la lucrările Sale, pentru a fi împreună cu creația, este pentru că, așa cum frumos spune Barth, Dumnezeu a găsit obiectul dragostei Sale¹⁴, cu referire la ființa umană. Din moment ce întreaga Creație este un Templu pentru Regele divin, Grădina devine *locus* unei relații speciale între Dumnezeu și obiectul iubirii Sale. Acolo, Dumnezeu și omul se întâlnesc și se bucură de odihna relației. Aceeași dimensiune o găsim exprimată și în cartea lui Rut 1:9, de data aceasta în plan uman, unde Naomi le urează nurorilor ei văduve să „găsească odihnă” fiecare în casa unui bărbat. Odihna exprimă siguranța și împlinirea pe care le oferea căsătoria. Nu este întâmplător faptul că verbul folosit pentru așezarea omului în grădină provine de la rădăcina 1.1.7, fiind o formă de *hifil* a aceluiași verb *nuah*, „a se odihni”.

Acest lucru ia făcut pe rabini să considere că, în Eden, Dumnezeu ia dat Sabatul lui Adam. Această interpretare este surprinzătoare, având în vedere concepția prevalentă în iudaism până în zilele noastre, aceea că Sabatul a fost dat poporului evreu la Sinai. În *Bereshit Rabba*, primul comentariu iudaic complet și sistematic, cum îl descrie Neusner, finalizat la începutul secolului al V-lea e.c., apare această legătură între slujba omului în Grădină și slujbele de la Templu, precum și referirea la ziua Sabatului. Rabinii interpretează termenul din Geneza 2:15 „și la așezat” (*wayyannihehu*) ca făcând referire la Sabat: „and he put him” (Geneza 2:15) means that he gave him the religious duty of observing the Sabbath (תבש תבצמ ול ותג). Interpretarea nu este lipsită de fundament, deoarece *wayyannihehu*, provine de la rădăcina 1.1.7, înseamnă, literal, „la făcut să se odihnească”. Desigur, sensul nu trimite obligatoriu la odihna sabatică și denotă aici „așezare într-un loc în care ai liniște”, însă midrașul face legătura cu Exodul 20:11, „Și Sa odihnit în ziua a șaptea”, unde se folosește același verb, *nuah*¹⁵.

Astfel, dacă ziua a șaptea pentru Dumnezeu înseamnă decizia de a locui împreună cu creația, pentru om ea reprezintă modul în care acesta își afirmă în mod constant dorința de a intra în această relație inițiată de Dumnezeu la creație. Ziua în care Prezența divină Se instaurează în lumea creată devine un cadru în care lumea funcționează *în relație* cu Dumnezeu. Prin repetarea acestui model, deși omul trăiește permanent în acest cadru

14 Karl Barth, *Church Dogmatics*, III1, p. 215.

15 Jacob Neusner, *Genesis Rabbah: The Judaic Commentary to the Book of Genesis; a New American Translation*, XVI:V, Atlanta, Ga, Scholars Press, 1985, pp. 175-76.

în care Prezența este, în ziua a șaptea/Sabat omul Se bucură de deplinăta-tea relației și de o apropiere specială de Aceasta. În acest fel, Sabatul devine, din perspectivă umană de data aceasta, ziua în care Prezența îi este mai aproape decât în celelalte zile, deoarece această apropiere este aleasă în mod conștient și, într-un fel, arbitrar, fără a fi motivată de vreo nevoie imediată, ci doar de modelul divin de la creație.

Pentru a păstra cadrul de referință spațio-temporal al acestei discuții, putem spune că ziua a șaptea/Sabatul reprezintă pentru timp ceea ce Grădina reprezenta pentru creație – un *locus* special de întâlnire și împărtășire cu Creatorul. Altfel spus, Sabatul este Sfânta Sfințelor a zilelor săptămânii. Dacă omul a pierdut Grădina ca manifestare a apropierii de Dumnezeu, totuși el nu este condamnat la izolare. Apropierea de Prezență în spațiu este limitativă, pe când cea în timp este atotcuprinzătoare. Într-adevăr, poți ocoli spațiul, însă nu poți ocoli timpul. Deoarece Sabaturile nu depind de un spațiu anume, ele reprezintă într-adevăr „magnificele noastre catedrale”¹⁶.

3. Ritmul libertății

O altă realitate, apărută în urma căderii în păcat, scoate la iveală semnificații ale zilei a șaptea care au fost doar implicit prezente la creație: robia. Eșecul relațional al ființelor create afectate de cădere evidențiază Sabatul ca un mod de afirmare a libertății. În relatarea din Exodul 16, Dumnezeu folosește experiența manei pentru a educa poporul să trăiască în ritmul creației. Fiind robii egiptenilor, evreii nu dispuneau de timpul lor după cum doreau. De aceea, încă de la începutul călătoriei lui prin pustie, poporul are nevoie să revină la ritmul inițial al facerii lumii, ca un demers necesar redobândirii libertății. Este remarcabil că Dumnezeu reușește să îi facă să experimenteze această libertate doar prin poruncă („să rămână fiecare la locul lui și să nu iasă nimeni din locul lui în ziua a șaptea!”, Exodul 16:29). Doar în urma poruncii poporul experimentează eliberarea de robia muncii: „Și poporul s-a oprit în ziua a șaptea” (v. 30). Eliberat de povara de a munci în fiecare zi, poporului este invitat, tot printr-o poruncă, să stea la masă: „Mâncați astăzi, căci astăzi este un Sabat pentru Domnul” (v. 25). Prima poruncă pozitivă a Sabatului este astfel legată de hrană. Opierea de la muncă are ca scop împărtășirea cu hrană, după cum libertatea este cadrul de realizare a relației.

16 Abraham Joshua Heschel, *Șabatul*, trad. Alin Croitoru, București, Hasefer, 2008, p. 30.

Sincronizarea timpului uman cu zilele creației și cu ziua a șaptea a lui Dumnezeu are loc în fiecare Sabat (de la *šabbat* – oprire). Prin raportarea la modelul divin de lucru, omul se afirmă atât ca parte a creației, cât și ca partener al lui Dumnezeu în stăpânirea lumii. Libertatea omului decurge, astfel, din libertatea lui Dumnezeu exprimată la creație.

Sabatul devine astfel nu doar un semn al apartenenței și al relației cu Dumnezeu Creator, ci și un semn al libertății. Respectând Sabatul, omul nu doar că își declară libertatea de „a fi” fără „a produce”, ci devine el însuși un agent al acestei libertăți, pentru celelalte ființe. Într-adevăr, în versiunea deuteronomică a Decalogului, motivația păzirii Sabatului nu este Creația, ci eliberarea din robie.

¹² Să păzești ziua Sabatului spre sfințirea ei după cum ția poruncit *YHWH* Dumnezeuul tău.

¹³ Șase zile vei munci și vei face tot lucrul tău.

¹⁴ Și ziua a șaptea – Sabat pentru Domnul Dumnezeuul tău, să nu faci nici un lucru tu, și fiul tău și fiica ta, și robul tău și slujnica ta, și boul tău, și măgarul tău, și toate vitele tale, și străinul care este între porțile tale, pentru ca să se odihnească robul tău și slujnica ta, ca și tine.

¹⁵ Și aminteșteți că rob ai fost în țara Egiptului, și tea scos *YHWH* Dumnezeuul tău de acolo cu mână tare și cu braț întins, de aceea ția poruncit *YHWH* Dumnezeuul tău să serbezi (*la'šôl*) ziua Sabatului.

Deuteronomul 5:12-15

Specificul acestei versiuni a poruncii din Decalog este acela că motivația opririi de la lucru din ziua a șaptea nu este dată de modelul divin, ci ea rezidă în plan uman. „Pentru ca să se odihnească robul tău și slujnica ta, ca și tine” așază motivul păzirii Sabatului în grija față de ceilalți, și anume față de categoriile sociale vulnerabile. Robii și slujnicele, animalele și rezidenții temporari sunt cei care beneficiază cel mai mult de pe urma opririi de la lucru a israeliților. Evenimentul istoric care stă la baza acestei motivații, deși este prezentat ca fiind ceva secundar, oferă forță argumentului: „aminteșteți că și tu ai fost rob”, deci lasăți robii să se odihnească în Sabat! Deși aparent cele două versiuni ale poruncii Sabatului din Decalog sunt așezate pe baze diferite, acest lucru nu le pune în poziții antagonice, ci mai degrabă, oferă două perspective complementare cu privire la realizarea odihnei. Sabatul are, astfel, atât un aspect teologic, cât și unul social. Opirrea nu afectează pozitiv doar persoana care se oprește, ci și alte ființe, aflate cu el în raport de subordonare

sau având un statut inferior. În ziua a șaptea, toate creaturile Domnului devin egale și libere, fiindule redată demnitatea originară. Sabatul devine astfel un catalizator al realizării dreptății sociale și reamintește că diferențele de statut din societate nu sunt relevante în fața Domnului – în Sabatul Lui, toată creația respiră aerul libertății în mod egal. „Sabbath rest is the expression of freedom and the negation of bondage”¹⁷. Încă din Exodul 23:12 este exprimată această motivație socială și umanitară a Sabatului: „Șase zile săți faci treburile tale și în ziua a șaptea să te oprești pentru ca să se odihnească boul tău și măgarul tău și să răsuflă fiul slujnicei tale și străinul.”

Oprirea reprezintă astfel cealaltă față a libertății, iar odihna, prin dimensiunea ei relațională, este exprimată prin „a sta la masă”. Într-adevăr, a mânca împreună era, în Orientul Apropiat, exprimarea cea mai vie a legăturii strânse dintre două persoane.¹⁸

Libertatea și odihna sunt astfel două teme fundamentale pe care Sabatul ni le pune înaintea. Heschel reia interpretările rabinice vechi, potrivit cărora Dumnezeu creează în ziua a șaptea tocmai această odihnă, fără de care lumea nu e completă. „Așa cum cerul și pământul au fost făcut în șase zile, *menuha* a fost creată în ziua a șaptea”¹⁹. Dezvoltând acest concept, Heschel scrie:

Cuvântul *menuha*, care de obicei este înlocuit prin „odihnă”, înseamnă aici mult mai mult decât odihna după o săptămână de muncă și eforturi, mai mult decât eliberarea de truda săptămânală, de orice fel de efort sau activitate. *Menuha* nu este un concept negativ; el desemnează o realitate în esență pozitivă. [...] ...*menuha* echivalează cu fericirea și liniștea interioară, cu pacea și armonia. [...] Este o stare de liniște în care răul nu ne mai tulbură, iar cei trudiți se odihnesc. Este o stare lipsită de neajunsuri și lupte, de teamă și de neîncredere. *Menuha* este esența unei vieți bune.”²⁰

Anul al șaptelea și anul jubiliar exprimau, la o scară mai mare, libertatea afirmată prin Sabat. Specificul acestora era acela că țara (în sensul de pământ arabil) se odihnea (vezi Exodul 23:10-11). Astfel, la fiecare al

17 Baruch A. Levine, *Leviticus*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1989, p. 262.

18 Vezi Johannes Pedersen, *Israel: Its Life and Culture*, 2 vol., London, Oxford University Press, 1926–1940, p. 305.

19 Abraham Joshua Heschel, *Șabatul*, p. 52.

20 *Ibidem*, p. 52.

șaptelea an, țara nu mai era văzută ca o resursă ce trebuie exploatată. Ceea ce creștea de la sine, fără intervenția omului, nu aparținea cuiva anume, ci tuturor. În acest fel, sabbatul pământului avea atât o dimensiune ecologică – odihnă pentru sol – cât și una socială. Roadele care cresc fără ca cineva să fi muncit aparțin tuturor și în special celor care nu dețin pământ: sclavii, simbriașii, străinii rezidenți, ca și animalele domestice și cele sălbatice – al lor era venitul celui deal șaptelea an.

Întrun anume sens, putem spune că roadele pământului, care creșteau fără intervenție umană în cel deal șaptelea an, reprezentau o imensă masă întinsă de Domnul pentru toți locuitorii țării, deopotrivă. Bogați și săraci, localnici sau străini, oameni liberi și sclavi, vite sau animale sălbatice, toți se împărtășeau din pământul țării Domnului, în anul sabbatic.

Anul sabbatic avea astfel două funcții: cea de oprire de la exploatarea resurselor pământului și cea de a da acces neîngrădit la resursele de hrană. Regăsim, din nou, aceleași elemente ca și în cazul Sabatului săptămânal: *oprire și hrană sau libertate și împărtășire*.

Acest ritm al lucrului și al odihnei, repetat la nivelul săptămânii și al ciclurilor de șapte ani, era destinat să păstreze în memoria oamenilor modelul divin de la crearea lumii, ca un cadru necesar al apropierei de Prezența divină – obiectivul final al creației.

Concluzii

Sabatul reprezintă o amintire a aceluși timp când toate erau „bune foarte”. „It forecasts that God’s „very good” will be sustained, transforming the human experience into a journey of hope.”²¹ Prin aceasta, Sabatul este un simbol al demnității și al identității ființei umane. El ne aduce aminte cine suntem și care este rolul nostru în lume. Deși realitățile curente pot fi mai degrabă o sursă de confuzie, tulburare și anxietate, Sabatul este amintirea lucrurilor așa cum au fost, așa cum ar putea să fie. Este o garanție a ordinii și a binelui, a armoniei și a păcii din creație. În Sabat ne amintim că nu suntem niște robi pe moșia Domnului, ci suntem creați după chipul lui Dumnezeu, împărtășind cu El demnitatea de stăpâni ai lumii.

În sine, Sabatul reprezintă un paradox. Pe de o parte omului îi este negată latura creativă, i se spune să se abțină de la lucrul său. Pe de altă par-

21 Sigve K. Tonstad, „The Lost Meaning of the Seventh Day” (ediție electronică *Apple Books*), Berrien Springs, Andrews University Press, 2009.

te, oprindu-se de la lucru, i se aduce aminte că este mai mult decât o forță de muncă, o resursă minunată care se autoexploatează, în cel mai bun caz. Astfel, omul își recapătă demnitatea de ființă, care, precum Dumnezeu, poate fi fără *a face*. Iar acest „a fi” are o dimensiune relațională. Eliberat de efortul creativ, omul se regăsește în relație cu Cel care l-a creat, își aduce aminte că nu el este stăpânul lumii, ci doar una dintre făpturi. În Sabat, omul experimentează în același timp odihna de la „a produce” și pe cea de „a sta la masă”, învățând că viața lui nu depinde de eforturile sale, ci de Cel care poartă de grijă tuturor.

Prin natura sa, ziua a șaptea/Sabatul transcende atât spațiile Prezenței (Grădina Eden, rugul aprins, Sanctuarul etc.), cât și manifestările vizibile ale Prezenței (slava Domnului, stâlpul de foc/nor, norul care umple Sanctuarul la inaugurare etc.). Sabatul se adresează acelei dimensiuni a ființei noastre capabile să perceapă Prezența lui Dumnezeu dincolo de spațiu și dincolo de concretul manifestărilor fizice. E ca și cum near forța să ne ridicăm dincolo de spațialitatea și materialitatea noastră și săL percepem pe Dumnezeu doar raportat la timp.

Abătânduși privirea de la eforturile sale în vederea progresului, omul este liber să privească la semenii săi ca la *celelalte ființe* asemenea lui – nu ca forță de muncă sau sursă de venit –, și la viețuitoare ca la cele cărora el însuși le-a dat nume, nu ca la niște animale de povară și mijloace de realizare a obiectivelor personale. Prin Sabat, omul este ferit de robia înălțării de sine, sau, în termenii lui Soloveitchik, primul Adam – omul realizărilor maiestruoase face loc omului credinței, al legământului – cel deal doilea Adam²².

Prin ziua de Sabat, prin anul sabatic și anul jubiliar, o dată la șapte zile, o dată la șapte ani și o dată la șapte săptămâni de ani, evreii intrau într-o experiență de reînnoire a eliberării, atât pentru ei înșiși, cât și pentru toți oamenii, animalele și proprietățile. Această imersiune continuă în experiența eliberării putem spune că avea menirea de a asigura în mod constant libertatea omului nu doar din robia unei țări sau a unei culturi anume, ci din orice sistem opresiv și din oricare inegalitate socială.

În acest mod, timpul sabatic reprezintă o întoarcere la origini, nu doar din punct de vedere spiritual, dar și relațional, social și economic. Sabatul reprezintă, în esența lui, ancora milenară a unei lumi disfuncționale, probabil singurul vestigiu al Paradisului de dinaintea căderii. Prin semni-

22 Joseph B. Soloveitchik, *The Lonely Man of Faith*, New York, Doubleday, 1992.

ficația sa, ziua a șaptea/Sabatul transcende limitele culturale și religioase, fiind realitatea care oferă sens și direcție întregii creații, în legătura acesteia cu Creatorul.

Dacă mai este relevant Sabatul astăzi? Istoria lumii este mult prea încărcată cu exemple ale abuzului, oprimării, exploatării omului și naturii de către om – un recital sinistru al unei stăpâniri greșit înțelese. Prin limitarea dimensiunii creative a omului, Sabatul reprezintă un antidot pentru orgoliu și setea de putere. Prin oprire de la lucru, ziua a șaptea invită, sau poate chiar îl obligă pe om să privească la Dumnezeu și la el însuși, ca și la semenii săi, dincolo de activitate, resurse, dincolo de materialitate. Sabatul este, astfel, primul manifest al libertății spiritului. Prin accentul pus pe relație, Sabatul invită pe om să exploreze relația cu Dumnezeu și cu semenii ca un demers conștient și intențional. Omul învață astfel că ființele reprezintă un scop în sine, și nu mijloace pentru realizarea unor obiective. Sabatul ni se înfățișează astfel ca un manifest al odihnei în relație, pentru că libertatea nu este un scop în sine, ci doar mijlocul care face posibilă relația.

Nu există un cadru mai potrivit pentru a reînvia ce înseamnă să trăiești Sabatul decât într-o societate bazată pe competență și realizări, cum este a noastră. Se repetă mereu că prima zi deplină a omului creat a fost ziua a șaptea. Nu înțelegem de aici că omul a fost creat pentru relație? Dacă Dumnezeu S-a oprit din lucru atunci când a întâlnit obiectul iubirii Sale, ce rost are obsesia umană pentru măreție și realizări? Sabatul ne stă ca mărturie despre iubirea divină, înainte ca noi să realizăm ceva. Aprofundând semnificația lui, vom fi eliberați de presiunea de a ne demonstra, nouă înșine sau altora, faptul că putem. Noi nu ne câștigăm existența, căci ea ne-a fost dată în dar. Lucrurile pe care le facem, realizările noastre mărețe, nu sunt decât consecințe ale asemănării cu Creatorul. Scopul creației nu este lucrul, ci odihna. Ziua a șaptea nu este prima, ci ultima. Iar omenirea și-a început existența cu o zi de odihnă, sau în termeni moderni, cu o zi „liberă”. Ce alt simbol mai puternic despre destinul nostru am putea găsi.

Bibliografie:

1. Surse primare

- * *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, editată de Karl Elliger și William Rudolph [ediția a 4a revizuită, editată de Adrian Schenker (ediție electronică Accordance)], Stuttgart, German Bible Society, 2003.

2. Dicționare și enciclopedii

- Botterweck, G. Johannes / Heinz-Josef Fabry / Helmer Ringgren (ed.), *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. 1-15, trad. David E. Green și Douglas W. Scott, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1975–2015.
- Harris, R. Laird (ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament* (Ediție electronică Accordance), The Moody Bible Institute of Chicago, 1980.
- Koehler, Ludwig și Walter Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (Ediție electronică), traducere și editare de M. E. J. Richardson, Leiden, Brill, 2000.
- *The Lexham Analytical Lexicon of the Hebrew Bible*, Bellingham, WA, Lexham Press, 2017.

3. Literatură secundară

- Amit, Yariah, *Hidden Polemics in Biblical Narrative*, trad. Jonathan Chipman, Leiden, Brill, 2000.
- Barth, Karl, *Church Dogmatics*, Edinburgh, T & T Clark, 1961.
- Brown, Francis / S. R. Driver / Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (ediție electronică Accordance), Oxford, Clarendon Press, 1907.
- Cassuto, Umberto, *A Commentary on the Book of Genesis*, Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, 1961/1964.
- Doukhan, Jaques, *Hebrew for Theologians*, Lanham, University Press of America, 1993.
- Frey, Mathilde, „The Sabbath in the Pentateuch: An Exegetical and Theological Study,” în *Dissertations*. Paper 51/2011 [Teză de doctorat, Andrews University].
- Gane, Roy, *The NIV Application Commentary: Leviticus, Numbers*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan, 2004.
- Heschel, Abraham Joshua, *Șabatul*, trad. Alin Croitoru, București, Ha-sefer, 2008.
- Jastrow, Morris, „The Original Character of the Hebrew Sabbath,” în *The American Journal of Theology* 2, 2/1898, pp. 312–352, disponibil la <http://www.jstor.org/stable/3152768> (accesat la data de 20 decembrie 2019).
- Johnson, Gordon H., „Genesis 1 and Ancient Egyptian Creation Myths,” în *Bibliotheca Sacra* 165/2008, pp. 178-194.

- *JPS Tanakh Commentary Series*, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1989-2015.
- Kline, Meredith G, *Kingdom Prologue*, Overland Park, KS, Two Age Press, 2000.
- Levine, Baruch A., *Leviticus*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1989.
- Morrow, Jeffrey, „Creation as TempleBuilding and Work as Liturgy in Genesis 13,” în *Journal of the Orthodox Center for the Advancement of Biblical Studies* 2, 1/2009, disponibil la <http://works.bepress.com/jeffreymorrow/12/> (accesat la 24 mai 2021).
- Moskala, Jiri, *Place, Role, and Purpose of the Sabbath in the First Genesis Creation Account (Gen. 1:1–2:4a)* [SBL Meeting, 24 Nov 2008].
- Neusner, Jacob, *Genesis Rabbah: The Judaic Commentary to the Book of Genesis; a New American Translation*, Brown Judaic Studies 104–106, Atlanta, GA, Scholars Press, 1985.
- Niccacci, Alviero, „Syntax of the Verb in Classical Hebrew Prose,” în *Journal for the Study of the Old Testament, Supplement Series* 86, Sheffield, JSOT Press, 1990.
- Parsons, Kyle R. L., „A Sanctuary in Time: Exploring Genesis 1’s Memory of Creation” [Teză de doctorat, Trinity Western University (Canada)], ProQuest Dissertations Publishing, 2016.
- Pedersen, Johannes, *Israel: Its Life and Culture*, 2 volume, London, Oxford University Press, 1926-1940.
- Sarna, Nahum M., *Exodus*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1991.
- Sarna, Nahum M., *Genesis*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1989.
- Soloveitchik, Joseph B., *The Lonely Man of Faith*, New York, Doubleday, 1992.
- Timmer, Daniel C., *Creation, Tabernacle, and Sabbath*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2009.
- Tonstad, Sigve K., *The Lost Meaning of the Seventh Day* (Ediție electronică *Apple Books*), Berrien Springs, Andrews University Press, 2009. Bottom of Form
- Walton, John H., *The Lost World of the Genesis 1*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2009.

- ✦ Weinfeld, Moshe, „Sabbath, Temple and the Enthronement of the Lord—The Problem of the Sitz im Leben of Genesis 1:1–2:3,” în *Mélanges bibliques et orientaux en l’honneur de M. Henri Cazelles*, ed. A. Caquot și M. Delcor, Neukirchen-Vluyn, Neukirchner Verlag, 1981, pp. 501-512.
- ✦ Wenham, Gordon J., „Sanctuary Symbolism in the Garden of Eden Story,” în *Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies, Division A: The Period of the Bible*, Jerusalem, World Union of Jewish Studies, 1986, pp. 19–25.
- ✦ Wurzburger, Walter S., „A Jewish Theology and Philosophy of the Sabbath,” în *The Sabbath in Jewish and Christian Traditions*, ed. Tamara C. Eskenazi, Daniel J. Harrington și William H. Shea, New York, Crossroad, 1991, pp. 139–148.

Surse web

- ✦ Comentariul lui Ramban la Gen. 2:3, Sefaria Community Translation, disponibil la www.sefaria.org (accesat la data de 13 octombrie 2020).